

Çocuk Yoksulluğu Bağlamında Sosyal Hizmet Planlı Müdahale Süreci: Örnek Vaka Sunumu

DOĞUCAN ÇATULAY

ZİLAN UĞURLU

Özet

Yoksulluk bireyin yaşamını birçok yönden etkileyen ve temel haklara ulaşımına engel olan, hak ihlallerine sebep veren çok boyutlu bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Yoksulluktan en çok etkilenen grupların başında şüphesiz çocuklar gelmektedir. Günümüz dünyasında yoksul bir ailede doğmuş olması bir çocuğun yaşama, sağlık, barınma ve eğitim gibi temel insan hakları haklarına ulaşamamasına yol açabilmektedir. Bu haklara ulaşamayan çocuklar yoksullukla beraber suça sürüklenme, sosyal dışlanma, damgalanma gibi diğer birçok sorunla da mücadele etmek zorunda kalmaktadır. Tüm bu sorunlar çocukların yoksulluktan çıkış için kullanabilecekleri en önemli araç olan eğitim ulaşamamalarına da sebep olmaktadır. Yoksulluktan kaynaklı çocukların eğitim hakkına erişememelerinin en temel sebeplerinden birisi akran zorbalığıdır. Yoksullukla mücadele eden çocuk, akranları tarafından yoksul olmasından dolayı sosyal dışlanma ve damgalamaya maruz kalabilmektedir. Bu davranışlara maruz kalan çocuğun okula karşı duyduğu aidiyet duygusunda azalma meydana gelerek okuldan uzaklaşabilmesine neden olabilmektedir. Böylece çocuk eğitim hakkına ulaşmamış olup, hak ihlaliyle karşı karşıya kalmaktadır. Yoksulluk gibi

– VAKA SUNUMU –

DOĞUCAN ÇATULAY, catulaydogu23@gmail.com

Sosyal Hizmet Uzmanı

ORCID <https://orcid.org/0009-0007-5837-3781>

ZİLAN UĞURLU, zilanugurlu@baskent.edu.tr

Başkent Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-3740-3191>

Geliş Tarihi 04.09.2023 • Kabul Tarihi 20.11.2023

DOI: <https://doi.org/10.47646/CMD.2023.306>

263

Çocuk ve
Medeniyet
2023

Sayı 14: 263-286

çok boyutlu bir kavramın yaratmış olduğu bu hak ihlalinin giderilebilmesi için çok boyutlu bakış açısı ve multidisipliner bir müdahale süreci gerekmektedir. Bu nedenle okul sosyal hizmeti ile okul psikolojik danışmanlığı biriminin uyum ve iş birliği içerisinde çalışarak kapsamlı ve çok boyutlu müdahaleler gerçekleştirmeleri gerekmektedir. Gerçekleştirilen bu çalışma kapsamında, yoksulluk nedeniyle ortaya çıkan sosyal dışlanma ve akran zorbalığı sonucunda oluşan hak ihlalinin ortadan kaldırılmasına yönelik, kurgusal bir vakanın sosyal hizmet planlı müdahale süreci aşamalarında gerçekleştirilen uygulamalarla aktarılması amaçlanmıştır. Çok boyutlu sosyal hizmet müdahalesinden elde edilen sonuç ve önerilere değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Çocuk yoksulluğu, Sosyal hizmet, Vaka sunumu.

Social Work Planned Intervention Process in the Context of Child Poverty: Case Study

Abstract

Poverty appears as a multidimensional concept that affects the individual's life in many ways and prevents access to fundamental rights and causes rights violations. Children are undoubtedly one of the groups most affected by poverty. In today's world, being born into a poor family can lead to a child not being able to access basic human rights such as life, health, shelter and education. Children who cannot access these rights have to struggle with many other problems such as poverty, being dragged into crime, social exclusion and labeling. All these problems also cause children not to have access to education, which is the most important tool they can use to get out of poverty. One of the main reasons why children cannot access their right to education due to poverty is peer bullying. A child struggling with poverty may be exposed to social exclusion and labeling by his peers due to being poor. The child who is exposed to these behaviors may experience a decrease in his/her sense of belonging to the school, which may cause him/her to move away from school. Thus, the child has not been able to access his right to education and is faced with a violation of his rights. A multidimensional perspective and a multidisciplinary intervention process is required to eliminate this violation of rights created by a multidimensional concept such as poverty. For this reason, school social work and school psychological counselor department need to work in harmony and cooperation and carry out comprehensive and multidimensional interventions. Within the scope of this study, it is aimed to convey a fictional case, aimed at eliminating the violation of rights that occurs as a result of social exclusion and peer bullying due to poverty, with applications carried out in the stages of the social work planned intervention process. The results and recommendations obtained from the multidimensional social work intervention will be discussed.

Keywords: Poverty, Child poverty, Social work, Case study.

Giriş

Yoksulluk nedenleri ve sonuçları bağlamında çok geniş kapsamlı olan ve bu geniş kapsamından dolayı literatürde hemfikir olunan tek bir tanımı yapılamayan bir kavramdır. Yoksulluktan en çok etkilenen müracaatçı gruplarından birisi şüphesiz çocuklardır. Yoksulluk çocukların yaşama, sağlık, barınma, beslenme ve eğitim gibi en temel haklarına erişememelerine yol açmaktadır. Çocukların yoksulluktan çok fazla etkilenmesi sonucunda literatürde “çocuk yoksulluğu” kavramsallaştırmasına ihtiyaç duyulmuştur (Kudubeş, Akdeniz Kudubeş ve Bektaş, 2017). Sosyal hizmet uzmanları hem yoksullukla hem de çocuk yoksulluğuyla mesleklerinin getirdiği bütüncül bakış açısıyla hak temelli olarak etkin bir şekilde mücadele etmektedir. Sosyal hizmet uzmanları sosyal hizmet merkezlerinde, sağlık kurumlarında, sosyal yardım ve dayanışma vakıflarında, yerel yönetimlerde, kaymakamlıklarda, sivil toplum kuruluşlarında ve benzeri kurumlarda yoksulluk ve çocuk yoksulluğu ile çalışmaktadır.

Yoksulluk kuşaktan kuşağa aktarılır bir hale gelerek döngü oluşturabilmektedir. Bu döngüye “yoksulluk döngüsü” denilmektedir. Yoksulluk döngüsü, yoksul bir aile ortamında doğan çocukların ilerde yoksul yetişkinler ve ebeveynler olmalarına sebep olmaktadır. Böylece yoksulluk kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Çocukların yoksulluk döngüsünden çıkması için kullanılabilir en temel araç “eğitim”dir. Ancak çocuklar yoksulluktan dolayı eğitim haklarına erişememektedir (Yaşar, 2016). Özellikle çocuk yoksulluğunun okul ortamında yaratmış olduğu akran zorbalığı, damgalama (etiketleme) ve sosyal dışlanma çocukların okula aitlik duygusunu azaltarak, okul terki yaşamalarına ve böylelikle eğitim haklarından mahrum kalmalarına sebep olmaktadır. Bu durumun engellenmesinde özellikle mikro, mezzo ve makro düzeyde gerçekleştirilen okul sosyal hizmeti uygulamaları oldukça etkili olmaktadır.

Bu çalışmada yoksulluğun en yoğun ve en derinden hissedildiği gruplardan biri olan çocuk yoksulluğunun kavramsal çerçevesi çizilerek, yoksulluk döngüsü, çocukların yoksulluktan kaynaklı okul hayatlarında yaşadıkları akran zorbalığı, damgalama ve sosyal dışlanma konuları bağlamında örnek bir sosyal vaka sunumuyla gerçekleştirilen sosyal hizmet müdahalesinin aktarılması amaçlanmaktadır.

Yoksulluk

Yoksulluk nedenleri ve sonuçları çok boyutlu olan bir kavramdır. Yoksulluğun çok boyutlu olmasından dolayı herkes tarafından kabul edilebilir bir tanımı yapılamamaktadır (Aygen, 2016). Günümüzde literatüre bakıldığında yoksullukla ilgili net bir tanımlamanın yapılmadığı görülmekle birlikte “mutlak, görel ve insani yoksulluk” olmak üzere üç temel yoksulluk tanımı bulunmaktadır. Mutlak yoksulluk, bireyin yaşamını idame ettirebilmesi için gerekli olan temel asgari bir gelir düzeyine sahip olmaması durumudur. Görel yoksulluk, toplumdaki yoksul bir aile ile aynı toplumda yaşayan ve ortalama bir gelir düzeyine sahip olan aileler arasındaki kaynaklara ve hizmetlere ulaşma açısından farklılığı ortaya koymak için kullanılan bir kavramdır (Şahin-Taşgın, 2017). İnsani yoksulluk kavramı ise hem mutlak hem de görel yoksulluğu içermektedir. İnsani yoksulluk; düşük okuryazarlık, anne ve çocuk sağlığının eksikliği, ortalama yaşam süresinin düşük olması, yetersiz beslenme, engellenebilir hastalıklardan korunamama gibi temel insani yaşam koşullarına erişememe durumudur (Şahin-Taşgın, 2017). Ülkelerin yoksulluklarıyla ilgili veriler yoksulluk oranları, insani gelişmişlik endeksi, gelir eşitsizliği katsayısıyla belirlenmektedir. Ülkelerin yoksulluk oranları düşük olabileceken bireylerin gelir dağılımında bir eşitsizlik söz konusu olabilmektedir. Yoksulluğun göstergesi olarak gelir dağılımındaki eşitsizliği de ele almak gerekmektedir. Ülkedeki milli gelirin vatandaşlar arasında nasıl paylaşıldığını gösteren bireysel gelir dağılımına göre en zengin %20’lik kesim ile en yoksul %20’lik kesimin aldıkları pay arasındaki uçurum gelir eşitsizliğine işaret etmektedir. Gelir eşitsizliği GINI katsayısı ile ölçülmektedir (Erkul ve Demir-Erkul, 2019).

Yoksulluğun oluşmasına sebep olan etkenler ülkeden ülkeye değişmekte ve farklılık göstermektedir. Buna karşın yoksulluğu oluşturan temel faktörleri; hızlı ekonomik büyüme ve gelir dağılımındaki eşitsizlik, hızlı nüfus artışı, göç, düşük eğitim seviyesi, yüksek işsizlik oranı, iş olanakları az olan bölgelerde ikamet etme, sağlık sorunları, engellilik, düşük gelir ve toplumsal cinsiyet ayrımcılığı olarak sıralayabiliriz (Zastrow, 2015). Yoksulluğun sonuçları ise daha küresel boyutludur ve ülkeden ülkeye büyük farklılıklar görülmemektedir. Yoksulluk sonucunda birey toplum kaynaklarına ve hizmetlerine erişememekte, hak ihlalleri yaşamakta, toplum tarafından damgalanmaya veya sosyal dışlanmaya maruz kalmakta, psikolojik sorunlar yaşamakta, düşük benlik algısına sahip olmakta ve duygusal sorunlarla mücadele etmek zorunda kalmaktadır (Cıbrı ve Uğurlu, 2022).

Yapılan çalışmalar sonucunda yoksulluğun çocuklar üzerinde çok fazla olumsuz etkisi olduğu ortaya konulmuştur (Yaşar, 2016). Öyle ki yoksul bir ailede doğan çocukların en temel hakları kapsamında olan barınma, eğitim, sağlık, yaşama gibi temel haklarına erişemeyerek hak ihlallerine maruz kaldıkları görülmektedir. Yoksulluğun çocuklar üzerindeki bu yoğun etkisinden dolayı literatürde ayrı bir kavram olarak “çocuk yoksulluğu” yer almaktadır.

Çocuk Yoksulluğu

Çocuk yoksulluğu, 1980’li yıllardan önce yoksul aile çocuğu olarak değerlendirilip, kaynaklarda ayrı bir kavram olarak yer almamaktaydı. Ancak çocuğa ait hakların ayrı olarak değerlendirilmesi görüşünün gitgide kanıksanması ile birlikte çocuk yoksulluğu kavramı literatürde yerini almıştır (Özpolat ve Aktuna, 2023). 2005 yılında UNICEF’in hazırladığı “Dünya Çocuklarının Durumu Raporu”na göre çocuk yoksulluğu, “çocukların toplumdaki diğer bireylerle eşit olmalarının kısıtlanması, temel çocuk haklarına ulaşamaması, bunlara ek olarak hayatta kalması, büyümesi ve gelişmesi için gerekli olan maddi ve manevi kaynaklara erişememesi” durumudur. Ayrıca çocuk yoksulluğunu; çocukların yaşama, katılım, beslenme ve korunma temel haklarına erişememesi olarak da tanımlayabiliriz (Kaya, 2018).

Çocuk yoksulluğunun ailenin yoksulluğuyla ilişkili olduğu görülmektedir. Yoksul bir ailede doğan çocuk, ailenin kendisine sunduğu yetersiz imkanlardan ve kaynaklardan dolayı çocuk yoksulluğuyla karşı karşıya kalmaktadır. Ailenin yoksul olmasının birden çok sebebi vardır. Buna karşın temel sebepleri gündelik işlerde çalışıp düzenli bir işe sahip olmama, ebeveynlerin eğitim seviyelerinin düşük olması ve kalabalık hane halkıyla birlikte yaşanması olarak sıralayabiliriz (Kınacı, 2020). Çocuk yoksulluğunun sebeplerine daha makro açıdan bakarak toplumsal boyutlarını değerlendirmek gerekirse, ilki küreselleşmedir. Küreselleşmeyle birlikte gün geçtikçe yoksulluğun derinleştiği görülmektedir. Makro boyutlu ikinci neden ise hızlı nüfus artışıdır. Özellikle az gelişmiş ülkelerde hızlı nüfus artışıyla birlikte kaynakların ve hizmetlerin dağılımında çarpıklıklar meydana gelmekte bununla birlikte bireylerin eğitim ve sağlık gibi temel ihtiyaçları giderilememektedir (Özpolat ve Aktuna, 2023).

Yoksulluk çocukların eğitim, sağlık, barınma, yaşama gibi birçok temel insan haklarına erişememelerine yol açmaktadır. Yoksulluğun tıpkı yetişkinlerde

olduğu gibi çocuklar üzerinde de sosyal, fiziksel ve psikolojik temelli çok ciddi olumsuz etkileri bulunmaktadır. Bu etkilerden öne çıkanlardan birisi çocuklarda meydana gelen beslenme yetersizliğidir. Yoksulluktan dolayı eve yeterince besin girememekte, bu durum da çocuklarda beslenme yetersizliğine sebep olmaktadır. Özellikle gelişme çağındaki olan çocuk için yeterli besine ulaşamaması ciddi bir sorun teşkil etmektedir. Yetersiz beslenme çocuğun ölümüne dahi neden olabilmektedir. Öyle ki tüm dünyadaki beş yaşından küçük çocukların, üçte birinden fazlasının ölüm sebebi yetersiz beslenmedir. Ayrıca yetersiz beslenme çocukların yaşlılarına göre bilişsel ve fiziksel açılardan daha az gelişim göstermesine yol açmaktadır. Yoksul ailede büyüyen çocukların depresyon ve anksiyete gibi sorunlara daha yatkın oldukları ve hayatları boyunca bu sorunlarla mücadele etmek zorunda kalabildikleri bilinmektedir (Konuk Şener ve Ocakçı, 2014). Yoksullukla mücadele eden çocukların yaşadıkları diğer bir sorun da ebeveynleriyle sağlıklı ilişkiler kuramamasıdır. Ebeveynler yoksulluktan kaynaklanan yaşadıkları yoğun stres sonucunda çocuklarıyla sağlıklı ve etkili bir ilişki örüntüsü kuramamaktadır (Avşar Kurnaz, 2007). Kurulamayan bu iletişim örüntüsü çocuğu psikososyal yönden etkileyebilecek ve çocuğun ileride başkalarıyla kuracağı ilişkilere de olumsuz etkileri olabilecektir.

Çocuk yoksulluğunun bireyler üzerinde yaratmış olduğu olumsuz etkilerden biri de ihmal ve istismardır. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)'nün yapmış olduğu tanım doğrultusunda çocuk ihmali ve istismarını 18 yaş altındaki bireylerin yani çocukların sağlığını, güven duygularını, sağ kalımını veya duygusal, fiziksel, sosyal her türlü gelişimini negatif yönden etkileyen her türlü kötü muamele olarak tanımlayabiliriz (akt. Bakır ve Kapucu, 2017). Yapılan araştırmalar yoksullukla çocuk ihmali ve istismarının birbirleriyle ilişkili olduğunu ve yoksulluğun ihmal ve istismarın temel nedenlerinden olduğunu ortaya koymaktadır. Yoksulluktan kaynaklanan çocuk ihmali ve istismarına somut örnek olarak “çocuk işçiliği”ni verebiliriz. Çocuk işçiliğinin çocuklar üzerinde; gelişim geriliği yaratma, eğitim hakkından mahrum bırakma, düşük benlik saygısına sebep olma, güvenliklerini tehlikeye atma ve birçok istismar biçimiyle karşı karşıya kalma gibi olumsuz etkileri söz konusudur (Avşar ve Ögütoğulları, 2012; Uğurlu, 2022).

Yoksulluk Döngüsü

Yoksulluk içerisinde büyüyen çocuklar için yoksulluk kronikleşerek kendileri de yetişkinlikte yoksul bireyler olabilmektedir. Böylelikle

yoksulluk kuşaktan kuşağa aktarılmış olmaktadır. Literatürde yoksulluğun kuşaktan kuşağa aktarılması durumuna, “yoksulluk döngüsü” denilmektedir (Günaydın, 2021). Yoksulluk döngüsünü kırabilmek için kapsamlı sosyal politikalara, kaynaklara ve çok boyutlu müdahalelere ihtiyaç vardır. Buna karşın yoksulluk döngüsünü kırabilmede kullanılabilir en işlevsel araç eğitimidir. Eğitim, bireylerin becerilerini geliştirme, sosyal işlevselliklerini artırma, hayat standartlarını yükseltme ve işsiz kalma risklerini azaltma yoluyla yoksulluğu ortadan kaldırmaktadır (Çokgezen ve Erdene, 2015). Ancak araştırmalar yoksulluktan dolayı kişilerin eğitim haklarından mahrum kalabildiğini göstermektedir. Çocukların eğitim haklarından mahrum kalmalarının sebepleri açısından yoksulluk kaynaklı, olarak yetersiz beslenmeyi, fiziksel ve bilişsel boyutlu gelişim geriliklerini, çocuk işçiliğini, ihmal ve istismarı örnek verebiliriz. Ayrıca çocukların yoksul olmalarından dolayı okulda yaşadıkları akran zorbalığı, damgalanma ve sosyal dışlanma eğitim hakkına erişememeye ve okul terkiye yol açan diğer sebeplerdendir (Günaydın, 2020; Eryılmaz Ballı ve Kartal, 2020).

Çocukların Yoksulluktan Kaynaklı Okul Hayatlarında Yaşadıkları Akran Zorbalığı, Damgalama ve Sosyal Dışlanma

Yoksulluğun çocuklar üzerindeki fiziksel, sosyal ve psikolojik boyutlu olumsuz etkileri bilinmektedir. Çocuklar yoksulluğun sosyal boyutu kapsamında sosyal dışlanmaya, damgalanmaya ve akran zorbalığına maruz kalarak, okul terki yaşamaktalar ve böylelikle eğitim haklarından mahrum kalarak yoksulluk döngüsünü kıramamaktadırlar.

Bu üç kavram da birbirleri ile ilişkilidir. Yoksulluk ile okul terki ve eğitim hakkından mahrum kalma durumları arasındaki ilişkiyi daha iyi anlamak adına bu üç kavramı ayrı ayrı kısaca değerlendirmek yararlı olacaktır:

Akran zorbalığını, bir çocuğun başka bir çocuğu maruz bıraktığı her türlü zarar verici davranış olarak tanımlayabiliriz. Zorbalığa uğrayan çocuklar okul fobisi, okul terki, altına ıslatma gibi ciddi sorunlar yaşamaktadır (Çarkıt ve Bacanlı, 2020). Bu sorunlar çocukların fiziksel, bilişsel ve duygusal gelişimlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca yapılan çalışmalar sonucunda zorbalığa maruz kalan çocukların hiperaktivite ve davranış sorunları yaşadıkları ortaya konmuştur (Atik ve Kemer, 2008). Yoksulluk bağlamında ise çocuk yoksul olmasından dolayı akranları tarafından alay edilme, lakap takılma, gruptan dışlanma gibi akran zorbalıklarıyla karşı karşıya kalabilmektedir.

Yoksulluktan kaynaklı olarak çocukların eğitim haklarına erişememesine sebep olan ve aslında okullarda yaşanan akran zorbalığı içerisinde ele alabileceğimiz diğer bir sorun damgalamadır. Damgalama bireyleri herhangi bir sebepten dolayı diğer kişilerden farklı gösteren ve değersizleştiren bir duruma sahip olmakla ilgili bir kavramdır (Günaydın, 2020). Okul ortamında damgalanan çocuk özgüven sorunu yaşayabilir, benlik algısı düşük olabilir ve utanma gibi olumsuz duygular hissedebilir. Özellikle yoksulluktan kaynaklanan damgalamalar çocuklarda bu utanç duyma hissini çok fazla oluşturmaktadır. Örneğin, çocuklara yönelik yapılan sosyal yardımlar okullarda damgalamaya sebep olabilmektedir. Bu nedenle sosyal yardımların bireyin onurunu ve değerini koruyacak biçimde gizlilik içerisinde yapılması önemlidir. Bunun dışında kantin harcamaları yapamamak, kıyafetlerin bakımlı olmaması ve yoksulluktan dolayı çeşitli aktivitelere katılamamak gibi çeşitli durumlar başlıca damgalama sebebidir (Günaydın, 2021).

Çocukların yoksulluktan kaynaklı olarak okulda uğradıkları hem damgalama hem de akran zorbalığı sonucunda sosyal dışlanma meydana gelebilir. Sosyal dışlanma ile yoksulluk kavramları birbirleriyle ilişki içerisinde. Sosyal dışlanma yoksulluğa sebep olabileceği gibi yoksulluk da sosyal dışlanmanın kaynağı olabilir (Gültekin ve Sezer, 2017). Sosyal dışlanmadan etkilenen birey toplumdaki uzaklaşmakta ve giderek yalnızlaşmaktadır. Okullarda yaşanan sosyal dışlanmaya örnek olarak yoksul çocukların okulda gerçekleştirilen faaliyetlere katılamadıkları için arkadaşları tarafından dışlanmalarını örnek verebiliriz (Günaydın, 2021).

Akran zorbalığı, damgalama ve sosyal dışlanmanın özellikle ergenlik çağında olan çocuklar üzerinde ciddi yıkıcı etkileri bulunmaktadır. Çünkü ergen gelişim dönemine uygun olarak çocuk kendini sosyal çevresine kabul ettirme, bir gruba aidiyet hissetme ve akranlarıyla destekleyici ilişkiler kurmaya ihtiyaç duymaktadır. Eğer ergen bu ihtiyacını gideremezse ergenlik dönemini sağlıklı bir şekilde tamamlayamayacaktır (Şahin ve Özçelik, 2016). Buradan yola çıkarak yoksulluğun ergenlik çağındaki çocuklar açısından çok daha zorlayıcı olabileceğini söyleyebiliriz.

Sosyal Hizmette Çocuk Yoksulluğuna Yaklaşım

Sosyal hizmet uzmanları çocuk yoksulluğu alanında; mikro, mezzo ve makro düzeyde hak temelli yaklaşıma dayalı etkin müdahaleler gerçekleştirmektedir. Sosyal hizmet uzmanları çocuk yoksulluğu ile

çalışırken savunuculuk, danışmanlık, eğiticilik, bağlantı kuruculuk, vaka yöneticiliği gibi mesleki rol ve işlevlerini kullanmaktadır (Duyan, 2003a).

Sosyal hizmet uzmanları çocuk yoksulluğu alanında çalışırken hak temelli yaklaşım çerçevesinde çocuk yoksulluğunu insan hakları ihlali olarak değerlendirmektedir. Bu kapsamda çocuklar ve aileleri ihtiyaç sahibi bireyler olarak değil hak sahipleri olarak düşünülmektedir. Çünkü hak temelli yaklaşım yoksul olmamayı temel bir hak olarak görmektedir. Bu bakış açısından yola çıkarak sosyal hizmet uzmanları çocuk yoksulluğu alanında çalışırken bireylere yönelik yapılan her türlü desteği onlara verilmiş bir yardım veya lütuf olarak değil, hakları olarak değerlendirerek müdahalelerini şekillendirmektedir (Atatanır ve Karataş, 2019).

Çocuk yoksulluğu temel olarak çocuğun ailesinin yoksul olmasından kaynaklanmaktadır. Bu sebeple çocuk yoksulluğu alanında çalışan sosyal hizmet uzmanının ilk gerçekleştirdiği müdahale ailenin ekonomik olarak güçlenmesini sağlayamaya yöneliktir. Bu müdahaleleri gerçekleştirirken sosyal hizmet uzmanları bağlantı kurucu rolü kapsamında hak temelli yaklaşarak ailelerle çeşitli kaynakları buluşturmaktadır. Buna ek olarak sosyal hizmet uzmanı eğitici ve danışmanlık rolleri kapsamında ebeveynlere yeni beceriler kazandırma, güçlü yönlerini öne çıkarma, meslek edinmesini sağlama gibi ailenin kalıcı olarak yoksulluktan kurtulmasını sağlayacak çeşitli müdahaleler gerçekleştirmektedir.

Çocuk yoksulluğunu makro açıdan değerlendirdiğimizde; çocuk yoksulluğunu önlemeye yönelik sosyal politikaların ve mekanizmaların yeterince işlevsel olmadığı görülmektedir. Sosyal hizmet uzmanı işlevsel olmayan bu sosyal politikaların ve mekanizmaların hak temelli yaklaşım çerçevesinden yeniden yapılandırılmasına yönelik hak savunuculuğu yapmaktadır. Sosyal hizmet uzmanı hak savunuculuğunu; en temel mesleki rollerinden birisi olan savunuculuk rolü kapsamında, sosyal aksiyon yaratmak, karar vericilerle görüşme, sosyal politikaların hazırlanma sürecine katılma gibi makro sosyal hizmet uygulamaları kapsamında yer alan çeşitli uygulamalar ve müdahalelerle gerçekleştirmektedir (Keçeci, 2017). Özellikle sosyal hizmet uzmanları çocuk işçiliğine yönelik savunuculuk faaliyetleri içerisinde bulunmaktadır.

Çocuk yoksulluğunun gerek tespit edilmesinde gerekse olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılmasında okul sosyal hizmeti oldukça önemli bir alandır. Özellikle yoksul çocukların okullarda akranları tarafından maruz bırakıldığı akran zorbalığı, damgalama ve sosyal dışlanma gibi çocuk yoksulluğunun

sosyal sonuçları kapsamında ele alabileceğimiz sorunların çözümünde okul sosyal hizmeti oldukça işlevsel olacaktır (Aktan, 2016).

Okulda görev alan sosyal hizmet uzmanları öğrencileri bütüncül bir bakış açısıyla ailelerini ve sosyal çevrelerini de kapsayarak gözlemlemekte ve değerlendirmektedir (Kılıç-Ceyhan ve Özbesler, 2021). Okul sosyal hizmetinin bu bütüncül bakış açısı yoksulluk gibi çok boyutlu bir soruna müdahale etme bakımından önem teşkil etmektedir. Çocuk yoksulluğuyla mücadele ederken okul sosyal hizmeti kapsamında sosyal hizmet uzmanları modelleme, rol-oylama egzersizleri, davranışsal olasılıklar, kendini gözleme ve eğitime ile problem çözme bilişsel ve davranışsal stratejilerini kullanabilirler. Buna ek olarak yine okul sosyal hizmeti kapsamında yer alan ve çocuk yoksulluğunun okul ortamında yaratmış olduğu sosyal boyutlu olumsuz etkilerini engellemeye yönelik şiddetli ve zorbalığı önleme programları uygulanabilir (Dupper, 2013).

Bu çalışma kapsamında çocuk yoksulluğu çerçevesinde kurgusal bir vakaya yönelik, sosyal hizmet mesleğinin planlı müdahale sürecinin aşamalarına uygun biçimde gerçekleştirilen sosyal hizmet müdahalesi örneği paylaşılmıştır.

Vaka Sunumu:

Çalışmanın bu kısmında kurgusal olarak oluşturulmuş bir çocuk yoksulluğu vakasına yönelik gerçekleştirilen planlı müdahale süreci yedi aşamasıyla birlikte aktarılacaktır.

Vakanın Öyküsü:

Okulundaki psikolojik danışmanı tarafından öz bakımının yetersiz olması ve okul devamsızlığının olması gerekçesiyle sosyal hizmet merkezine bildirilen 12 yaşındaki İlkim ortaokul ikinci sınıf öğrencisidir.

İlkim'in 42 yaşındaki annesi Ayşe Hanım dört yıl önce eski eşi ile çocuklarının bulunduğu evi terk etmiştir ve çok geçmeden eski eşine şiddetli geçimsizlikten dolayı boşanma davası açmıştır. Görevli mahkeme İlkim'in annesinin, çocuklarına bakım vermeye istekli olmaması ve düzenli gelirinin bulunmaması gerekçesiyle İlkim'in ve kendisinden üç yaş küçük kardeşi Mert'in velayetinin babaları Hasan Bey'e verilmesine karar vermiştir. Boşanma sürecinin tamamlanmasından 1 yıl sonra anne, yeniden evlenerek yeni evliliğinden doğmuş bir çocuk sahibi olmuştur. Çocukları İlkim ve Mert

ile en fazla ayda bir defa telefonla konuşarak iletişim kurmaktadır. Farklı bir şehirde ikamet eden Ayşe Hanım'ın çocuklarıyla başka herhangi bir iletişimi bulunmamaktadır.

İlkim'in 47 yaşındaki babası Hasan Bey kendi anlatımıyla, eşinin ve çocuklarının başta eğitimleri olmak üzere bütün ihtiyaçlarını karşılamaya elinden geldiği kadarıyla özen gösteren ve fazlasıyla sevgi dolu bir baba olduğunu davranışlarıyla ailesine yansıtmaktan kaçınmayan birisi olmuştur. Ancak Hasan Bey eşinden boşanmasının ardından alkol kullanmaya başlamıştır. Zamanla tüketilen bu alkolün sıklığı ve dozu artmış olup öyle ki işe dahi alkollü olarak gittiği günler olmuştur. Bu nedenden ötürü, temizlik görevlisi olarak çalıştığı özel hastanedeki işinden çıkarılmıştır. Hasan Bey işsiz olduğu için elektrik ve su faturası gibi temel ihtiyaçlarını karşılamakta bile zorlanan ailenin üç aylık ev kirası birikmiştir. Ayrıca, evin şebeke suyu 1 ay önce görevliler tarafından kesilmiştir.

Oturdukları evin suyu kesik olduğu için diğer aile fertleri gibi İlkim de kişisel temizliğini yeterince yerine getirememektedir. Bu yüzden İlkim'in vücudunda bariz bir koku hissedilmeye ve arkadaşları da onunla alay etmeye başlamıştır. Hatta bu süreci psikolojik baskı düzeyine vardırıarak ona "kokarca" lakabını takmışlardır. Arkadaşları tarafından dışlanan ve zorbalık gören İlkim okul devamsızlığı yapmaya başlamıştır. Okul devamsızlığının çok fazla olması dikkatini çeken okul psikolojik danışmanı İlkim ve babası ile iletişime geçerek, İlkim'in arkadaşları tarafından zorbalık yaşadığını ve öz bakımının düşük olduğunu gözlemleyerek durumu başta okul yetkilileri olmak üzere aynı ilçede yer alan Sosyal Hizmet Merkezine ivedilikle resmi yazı ile bildirmiştir.

1. Tanışma / Bağlantı Kurma

Tanışma planlı müdahale sürecinin ilk aşamasıdır. Tanışma aşamasında sosyal hizmet uzmanı müracaatçı ile ilk karşı karşıya gelişinde onu uygun bir biçimde karşılamalı ve selamlamalıdır. Görüşmede müracaatçının beklentileri konuşulmalıdır. Daha sonra kurumun hizmetleri hakkında bilgilendirme yapılmalıdır. Bu ilk aşamada müracaatçıyla etkileşim kurarken sosyal hizmet uzmanı etkili katılım, eşlik etme gibi mesleki becerilerini kullanmalıdır. Tanışma, planlı müdahale sürecinin başlayıp başlamayacağına sosyal hizmet uzmanı tarafından karar verildiği aşamadır. Sosyal hizmet uzmanı tarafından müracaatçıyla çalışmaya başlanmasına karar verilmesi durumunda müracaatçıya kurumun ve sosyal hizmet uzmanının hizmetleri konusunda önerilerde bulunulmalıdır. Bu aşamada

müracaatçıdan elde edilen bilgiler sistematik bir biçimde raporlaştırılmalı ve kurum için gerekli olan belgeler doldurulmalıdır (Kirst-Ashman ve Hull, 1999).

Okulda görev alan psikolojik danışmanın bildirim neticesinde sosyal hizmet merkezine yönlendirilen İlkim'e sosyal hizmet uzmanı tarafından hane ziyareti gerçekleştirilmiştir. Sosyal hizmet uzmanı, hane ziyareti gerçekleştirilmeden önce aile ile telefonla iletişim kurarak ziyaret konusunda bilgi vermiştir.

Sosyal hizmet uzmanı İlkim'in evine gittiğinde orada bulunma gerekçesini uygun bir dille aktarmıştır. İlkim ve babasına sosyal hizmet merkezinde bulunan "kadın ve çocuk" biriminin sunduğu hizmetler ve sosyal hizmet uzmanının görevleri hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Gerçekleştirilen bilgilendirme sonucunda İlkim ve babasının birimin hizmetleri ile ilgili bilinçlenmeleri sağlanarak sosyal hizmet uzmanı ile aralarında güven ilişkisi kurulması amaçlanmıştır.

Yapılan ev incelemesinde İlkim ve ailesinin aylık kirasının 5000 TL olduğu, evlerinde üç oda, bir salon, mutfak, tuvalet ve banyonun yer aldığı, ısıtmanın doğalgaz ile gerçekleştiği apartman dairesinde ikamet ettikleri görülmüştür. Evin yeterince temiz olmadığı, evde ağır bir koku ve rutubetin olduğu ayrıca eşyalarda yıpranmaların meydana geldiği gözlenmiştir.

Sosyal hizmet uzmanı baba ve çocuklarla ayrı ayrı görüşmek istediğini ifade etmiştir. Bunun üzerine Hasan Bey ve İlkim'in kardeşi Mert'ten dışarı çıkmaları rica edilerek İlkim ile görüşmeye başlanmıştır. Annesinin ve babasının dört yıl önce boşandıklarını, boşanmadan önce babasının kardeşi ve kendisine karşı çok ilgili olduğunu ancak boşanmadan sonra kendilerinden gitgide uzaklaştığını, babasının alkole başladığını, zamanla alkol kullanım miktarının arttığını, bu zararlı alışkanlık yüzünden babasının işsiz kaldığını, işsiz kalınca da faturaları ödeyemediklerini ve en sonunda yaklaşık 1 ay önce elektriklerinin ve sularının kesildiğini bu nedenle de kendisinin ve kardeşinin banyo gibi temel ihtiyaçlarını bile gideremediklerini belirtmiştir. İlkim; arkadaşları tarafından kendisine kokarca lakabı takılarak zorbalığa uğradığını, zorbalıklardan dolayı okula gitmek istemediğini, bu nedenle çok fazla devamsızlık yaptığını, en sonunda devamsızlıklarının dikkat çektiğini ve okul psikolojik danışmanı tarafından bu durumun fark edildiğini ifade etmiştir. Okulda yaşadığı zorbalıkların devam etmesine inandığını ve bu nedenle de dersleri ve okulu sevmesine rağmen okula artık devam etmek istemediğini vurgulamıştır. Sosyal hizmet

uzmanı eğitim hakkının temel insan hakları kapsamında olduğunu, hiçbir bireyin yoksulluk, zorbalık gibi herhangi bir nedenden dolayı eğitim hakkından mahrum kalamayacağını, okulda uğranan akran zorbalığının bireyi birçok yönden etkilediğini, bu sebeple okula gitmek istemediğini anladığını ancak ilerleyen süreçte uygun uygulamalarla bu zorbalığın ortadan kalkabileceğini, böylece yeniden sevdiği okuluna dönebileceğini iletmiştir. Sosyal hizmet uzmanı son olarak İlkim'e kendisine güvenerek aile ve okul hayatından bahsettiği için teşekkür etmiştir. Sosyal hizmet uzmanı İlkim'in desteğe ihtiyaç duyduğunu değerlendirerek müracaatçı ile çalışmaya karar vermiştir.

İlkim'in kardeşi Mert ile yapılan görüşmede, babasıyla arasının iyi olduğunu, ancak alkol kullanımından dolayı ailesinin zorluk yaşadığını, annesi ile görüşmediğini, resim yapmaktan çok keyif aldığını ve okulu sevdiğini ifade etmiştir.

Hasan Bey'le yapılan görüşmede, İlkim'in okulda yaşadıklarından dolayı çok üzülüğünü ve kendisini suçlu hissettiğini, çocuklarını çok sevdiğini ancak boşandıktan sonra kendisini bir türlü toparlayamadığını, alkol alarak kendisini rahatlattığını, ancak zamanla alkol tüketimini kontrol edemediğini, bu zararlı alışkanlığından dolayı işini bile kaybettiğini, işsiz kalması sonucunda çocuklarının temel ihtiyaçlarını bile gideremediğini ifade etmiştir. Ayrıca Hasan Bey kızının okulda yaşadıklarını yeni öğrendiğini, bu durumun yaratmış olduğu üzüntünün kendisinde değişim isteği uyandırdığını ve bu istek doğrultusunda da alkolü bırakıp yeniden bir iş bularak çalışmak istediğini belirtmiştir. Sosyal hizmet uzmanı boşanmanın bireyin yaşamında zor bir evre olduğunu, çocukların velayetini üstlenen ebeveynin ev geçindirme, bakım verme, çocukların eğitimleriyle ilgilenme gibi birçok sorumluluğu tek başına üstlendiğini, bu sorumlulukların desteksiz bir şekilde üstesinden gelmenin bireyi zorlayabileceğini ifade etmiştir. Bu bağlamda sosyal hizmet uzmanı Hasan Bey'e üstlendiği sorumluluklardan bazılarında kendisine yardımcı olabilecek herhangi birinin olup olmadığını sormuştur. Hasan Bey yöneltilen soru üzerine; karşı komşuları olan karı kocanın ailesine karşı ilgili olduklarını, kendisine zaman zaman bazı konularda yardım etmek istediklerini, özellikle karşı komşusu Gülnihal Hanım'ın temizlik yemek gibi çeşitli konularda destek vermeyi istediğini, ancak bu desteği alması durumunda mahallede çocuklarına bakamadığına dahil dedikodu çıkmasından korktuğunu, bu nedenle de şu ana kadar komşuları tarafından yöneltilen yardımları hep geri çevirdiğini belirtmiştir.

Sosyal hizmet uzmanı İlkim'in annesine telefonla ulaşarak kızının durumu hakkında konuşmak istediğini ifade etmesi üzerine; anne kendisine yeni bir hayat kurduğunu, çocuklarının bakım sorumluluğunu alamayacağını ve çocuklarıyla ilgili g¼ncel bilgisi olmadığı için daha uzun konuşmaya gerek olmadığını ifade etmiştir.

Sosyal hizmet uzmanı ev ziyaretinden edindiği bilgiler ışığında kapsamlı bir sosyal inceleme raporu hazırlamıştır.

2. ¼n Değerlendirme

Planlı m¼dahale s¼recinin ilk aşaması olan tanışma aşamasından sonra ¼n değerlendirme aşamasına geçilir. ¼n değerlendirme aşamasında m¼dahale edilmesi gereken asıl m¼racaatçının değerlendirilmesi gerekmektedir. M¼racaatçının mikro, mezzo ve makro d¼zeylerde analiz edilerek ¼zellikleri, durumları, sorunları, gereksinimleri ve g¼çlü yanları belirlenmelidir (Kirst-Ashman ve Hull, 1999).

Vakada m¼racaatçı sistemini, İlkim odaklı m¼dahalelerin daha yoğun olmasıyla birlikte, İlkim, babası ve erkek kardeşi oluşturmaktadır. Mikro açıdan İlkim okulda yaşadığı akran zorbalığından ve babasının alkol bağımlılığından dolayı zorluk yaşamaktadır. Ergenlik d¼neminde bireylerin akran ilişkilerine ¼ok ¼nem verdiği ve ergenlerin sağlıklı bir ergenlik d¼nemi geçirebilmesi için akranlarıyla destekleyici ve kabul edici ilişkiler kurması gerektiği bilinmektedir. Akranları tarafından kabul edilmeyen bireylerin okula karşı aitlik hissetmediği g¼r¼lmektedir. İlkim de yaşadığı akran zorbalığından dolayı okula karşı duyduğu aidiyet hissini azalmasıyla birlikte eğitim hayatından uzaklaşmıştır. Mezzo açıdan aile arasında ilişkilerin babalarının alkol bağımlılığı sebebiyle iyi olmadığı, babalarının alkol bağımlılığı sebebiyle çocuklarının temel ihtiyaçlarını gidermekte zorlandığı, annenin ise çocukları ile sınırlı bir iletişim içerisinde olduğu g¼r¼lmektedir. Makro açıdan değerlendirme yapıldığında ise aileyi ekonomik açıdan destekleyecek sosyal politikaların yetersiz olması, ¼ocuđun okulda yaşadığı zorbalığı ¼nlemeye y¼nelik mekanizmaların ¼alıřmaması ve yaşanılan ihmali ¼nceden fark edilebilecek kurumların yetersizliği s¼ylenebilir.

İlkim'in okulda yaşadığı zorbalık neticesinde en temel insan haklarından olan eğitim hakkına ulaşımı kısıtlanmıştır. Bu kısıtlanma babası tarafından uzun s¼re fark edilmemiştir. Bu fark edilmeme durumu aile içerisindeki iletişim kopukluğunu g¼zler ¼n¼ne sermektedir.

Görüşme boyunca İlkim'in öz bakımının düşük olduğu, konuşurken göz teması kurabildiği, içinde bulunduğu gelişim özelliklerine uygun tutum ve davranışlarda bulunabildiği, kendisini açık ve net bir şekilde ifade edebildiği ve iletişim becerisinin güçlü olduğu gözlemlenmiştir.

İlkim'in kardeşi Mert'in tıpkı ablası gibi öz bakımının düşük olduğu buna karşın iletişim becerilerinin yüksek olduğu, derslere karşı ilgili olduğu ve içerisinde bulunduğu gelişim özelliklerine uygun tutum ve davranışlarda bulunabildiği, gözlemlenmiştir.

Babanın geçirdiği boşanmayla ilişkili olarak yaşadığı alkol probleminden dolayı kendisinin ve çocuklarının temel ihtiyaçlarını gidermekte zorlandığı görülmektedir. Buna karşın gerçekleştirilen görüşmede kendi ifadelerinden de anlaşıldığı üzere çocuklarını sevdiği, değişime istekli olduğu ve alkol bağımlılığından kurtulmak için yeterli motivasyona sahip olduğu değerlendirilmiştir.

Aile ile çalışırken; birbirlerine karşı duydukları sevgi ilişkisi, çocukların etkili iletişim becerileri, çocukların okulu sevmesi ve ders başarısı, babanın değişimi istemesi, komşuları tarafından sosyal desteğe sahip olmaları ve İlkim'in okulunun süreçte destekleyici tutumu faydalanabilecek güçlü yönlerdir.

Gerçekleştirilen ön değerlendirme sonucunda; İlkim'in yaşadığı yoksulluktan kaynaklı temel ihtiyaçlarını gideremediği ve bununla ilişkili olarak okulda akranları tarafından zorbalığa maruz kaldığı tespit edilmiştir. İlkim'in yaşadığı ihmalden dolayı babanın pişmanlık duyduğu ve bu durumu değiştirme konusunda motive olduğu tespit edilmiştir. Sosyal hizmet uzmanı bütün bu değerlendirmeler sonucunda İlkim ve kardeşinin psikolojik ve sosyal yönlerden aile yanında desteklenmesinin gerekli olduğuna karar vermiştir.

3. Planlama

Planlı müdahale sürecinin üçüncü aşaması olan planlama aşamasında, müracaatçının katılımı sağlanarak müracaatçıyla birlikte çalışılmalıdır. Bu aşamada müracaatçının sorunları gereksinim biçiminde tanımlanarak önem sırasına göre sıralanır. Sıralanan her bir gereksinim için ayrı bir müdahale değerlendirilir. Müdahaleler için farklı seçenekler ve çözüm önerileri oluşturulur. Müracaatçının gerçekleştirmek istediği amaçlar da yine bu aşamada oluşturulmaktadır. Bu amaçlara paralel biçimde daha az

zaman olarak ulaşılabilecek hedefler de belirlenir. Planlama aşamasında sosyal hizmet uzmanı ve müracaatçı fikir alışverişini yaparak yapılacak işler ile görevleri tanımlar ve bunu yazılı bir metne dökerek her ikisi de imzalar (Duyan, 2003b).

Sosyal hizmet uzmanı planlama aşamasında İlkim ve babası Hasan Bey'le çalışmıştır. Sorunlara çözüm önerileri getirirken birlikte değerlendirme yaparak ve ortak kararlar alarak hareket etmişlerdir.

Sosyal hizmet uzmanı babanın zamanla bağımlılığında kurtularak çocuklarıyla daha çok ilgileneneğine yönelik isteğini görmekle beraber ailenin desteğe ihtiyaç duyduğunu değerlendirmiştir. Bu bağlamda 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nun 5. maddesinin c bendine göre aileye yönelik danışmanlık tedbiri ve eğitimdeki aksaklıkların giderilmesi için de aynı kanunun b bendine göre eğitim tedbiri kararı alınması talebiyle sosyal inceleme raporunu hazırlamıştır. Hazırlanan sosyal inceleme raporunun Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı İl Müdürlüğü'ne ileteceğini baba ile paylaşmıştır. Babanın sosyal inceleme raporuna dahil herhangi bir itirazı olmamıştır. Ailesinin bu şekilde desteklenmesinden dolayı mutluluk duyduğunu dile getirmiştir.

Sosyal hizmet uzmanı ve aile gerçekleştirdikleri görüşme sonucunda çocukların gelişimlerine uygun güvenli, sağlıklı bir ev ortamına duyulan ihtiyacın öncelikli olarak giderilmesi gerektiğine karar vermişlerdir.

Ailenin yaşadığı sorunlar gereksinimler olarak tanımlanmıştır. İlkim ve ailesiyle beraber tanımlanan bütün gereksinimler için müdahale seçenekleri belirlenip çözüm önerileri birlikte değerlendirilmiştir.

Müdahale Planı

Sorun	Gereksinim	Müdahale
Yoksulluk	Ailenin temel ihtiyaçlarının karşılanması	Sosyal Hizmet Merkezinden ekonomik destek alınması, ev ihtiyaçlarına yönelik komşu desteği
Akran Zorbalığı	Eğitim Hakkı, Akran desteği	Psikososyal destek, okulda akran zorbalığına yönelik grup çalışması
Bağımlılık	Sağlık Hakkı	Psikososyal destek, AMATEM'e yönlendirme
Sosyal Dışlanma	Kabul Aidiet	Voleybola Yönlendirme, psikososyal destek sağlama

İlkim ve babasının planlanan müdahaleler kapsamında ne gibi sorumluluklar üstleneceğine dair görev paylaşımı yapılmıştır. Örneğin, sosyal hizmet uzmanı çocuğun okulda yaşadığı akran zorbalığını sonlandırmak adına okulda görev alan psikolojik danışmanla ortak çalışılarak öğrencilerle bir grup çalışması planlama görevini üstlenmiştir. Baba ise madde bağımlılığının tedavisi için hastane başvurularını yapacaktır. Görevlerin yer aldığı ve bu görevlerin kimler tarafından yapılacağını belirtildiği bir sözleşme hazırlanmış ve bu sözleşme sosyal hizmet uzmanı, İlkim ve babası tarafından imzalanmıştır.

4. Uygulama

Planlı müdahale sürecinin dördüncü aşaması olan uygulama aşamasında, müracaatçının yakın çevresiyle kurduğu sosyal ilişkiler değerlendirip düzenlenmeli, kaynaklar artırılmalı, müracaatçı duygusal olarak desteklenmeli ve son olarak çevreye müdahale etmek amacıyla destek sistemlerinin harekete geçirilmesi sağlanmalıdır (Turan, 2009).

Sosyal hizmet uzmanının aile hakkında elde ettiği bilgiler çerçevesinde hazırladığı ve danışmanlık ve eğitim tedbirlerini içeren sosyal inceleme raporu Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı İl Müdürlüğü'ne iletilmiştir.

Ailenin ekonomik olarak desteklenmesi için baba sosyal hizmet merkezinin sosyal destek birimine başvuruda bulunmuştur. Birimin gerçekleştirdiği incelemeler sonucunda aileye kira ve fatura desteği sağlanmıştır.

İlkim okulda yaşadığı akran zorbalığı neticesinde temel insan hakları kapsamında olan eğitim hakkından mahrum kalmaktadır. Okuldaki akran zorbalığını ortadan kaldırmak ve yeniden İlkim'in eğitimine devam etmesini sağlamak amacıyla okul psikolojik danışmanı ile iletişime geçilmiştir. Psikolojik danışmanla gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda; sosyal hizmet uzmanı ile okul psikolojik danışmanının ortak hazırlayacağı ve yürüteceği "Dostluğa Evet, Zorbalığa Hayır" adlı bir grup çalışmasının okulda düzenlenmesine karar verilmiştir. Ayrıca İlkim ile akran zorbalığıyla baş etmeye yönelik bireysel görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Akranlarıyla sağlıklı ilişkiler kurabilmesini sağlamak adına İlkim'in ilgisi üzerine çocuk Gençlik ve Spor Bakanlığına bağlı spor okullarının voleybol kursuna kaydının yapılması için yönlendirilmiştir.

Babanın alkol bağımlılığını bırakma isteği doğrultusunda AMATEM'deki sosyal hizmet uzmanıyla iletişime geçilerek babanın durumu anlatılarak yönlendirme gerçekleştirilmiştir.

Ergenlik döneminde ebeveynler ile çocukları arasında çeşitli çatışmalar ve iletişim kopuklukları meydana gelebilir. Bu bağlamda babanın ergenlik çağındaki kızıyla sağlıklı ilişki kurabilmesini sağlamak adına babaya ergenlik dönemi hakkında bilgilendirme yapılmıştır ve ergenle iletişim kurma yolları üzerine çalışılmıştır.

Babanın yaşadığı boşanmayla duygusal olarak başa çıkmakta zorlandığı görülmektedir. Bu sebeple psikolojik destek alması amacıyla sosyal hizmet merkezinde görevli psikoloğa yönlendirilmesi sağlanmıştır.

Baba bakım verme yükünü azaltmak adına daha önce yardım almaktan çekindiği komşusundan ev işlerinde kendisine yardımcı olması isteğine olumlu yanıt almıştır. Böylelikle ev temizliği ve yemek konusunda babanın tedavisi düzene girene kadar komşuları aileyi desteklemiştir.

İlkim'in kardeşi Mert, ilgisi üzerine İlçe Belediyesine bağlı Toplumsal Dayanışma Merkezinin bünyesindeki resim atölyesine yönlendirilmiştir.

5. Son Değerlendirme

Son değerlendirme aşamasında gerçekleştirilen uygulamaların etkili olup olmadığı, politikaların etkili bir biçimde kullanıp kullanılmadığı, kaynakların değişim için ne kadar faydalı olduğu, teknik ve yöntemlerin hangi düzeyde nasıl işe yaradığı değerlendirilmelidir (Kirst-Ashman ve Hull, 1999).

Psikolojik danışmanın bildiri sonucunda sosyal hizmet merkezine yönlendirilen İlkim, sosyal hizmet uzmanının uyguladığı uygulamalar sonucunda okula karşı aidiyet duygusunu yeniden kazanmış ve temel eğitim hakkına erişimi sağlanmıştır. Özellikle okulda gerçekleştirilen "Dostluğa Evet, Zorbalığa Hayır" adlı grup çalışması okuldaki akran zorbalığı hakkında çocukların bilinçlenmesini sağlayarak İlkim'in eğitim hakkına erişimini engelleyen en büyük etken olan akran zorbalığının azalmasını sağlamıştır. İlkim'in voleybol kursunda edindiği becerilerin ardından okul voleybol takımına katılımı gerçekleşmiş olup bu durum da İlkim'in yeni arkadaşlar edinmesi ve akranlarıyla yeni, sağlıklı ve güçlü ilişkiler kurma fırsatı yaratmıştır.

İlkim'in babası sosyal hizmet merkezinden almış olduğu ekonomik destekler sayesinde ailesinin temel ihtiyaçlarını sağlayabilmiştir. AMATEM'e yönlendirilmesi sonucunda da alkol bağımlılığından kurtulmuştur. Bununla birlikte özel bir firmada temizlik görevlisi olarak çalışmaya başlamıştır. Bunun neticesinde ailenin aldığı ekonomik destek sonlandırılmıştır.

Babanın aldığı psikolojik destek sayesinde boşanma sürecinin kendisinde yaratmış olduğu olumsuz duygu durumundan uzaklaştığı görülmüştür. Çocuklarıyla iletişimini güçlendirmek adına babayla gerçekleştirilen iletişim becerilerini güçlendirmeye yönelik görüşmelerin etkili olduğu görülmüş ve babayla çocukların ilişkilerinin geliştiği değerlendirilmiştir. Babanın sosyal çevresinde bulunan komşusundan almış olduğu destekle bakım verme yükünün azaldığı ve bunun bağımlılık tedavi sürecinden hızlı sürede fayda görmesinde olumlu etkisi olduğu görülmüştür.

Annenin iş birliği kurmaya yanaşmaması nedeniyle, çocukların gelişimini destekleyici, sağlıklı anne çocuk ilişkisinin kurulması desteklenememiştir.

Sosyal hizmet uzmanı, gerçekleştirmiş olduğu müdahaleler sonucunda belirlenen amaçlara büyük ölçüde ulaşıldığı ve uygulamaların işlevsel olduğu sonucuna varmıştır. Uygulamalar sonucunda aile üyeleri olumlu değişimler ve gelişimler yaşamıştır.

6. Sonlandırma

Sonlandırma aşaması planlı müdahale sürecinin hangi süre zarfı içerisinde bitirilmesi gerektiğinin değerlendirildiği aşamadır. Bu değerlendirmeyi gerçekleştirirken müdahale sürecinin başında belirlenen amaçlara hangi düzeyde ulaşıldığı değerlendirilmelidir. Buna ek olarak süreç boyunca değişim yaşayan müracaatçının değişimi koruma ve sürdürebilme yeteneği analiz edilmelidir. Sürecin sonlandırılmasına yönelik sosyal hizmet uzmanı ile müracaatçının duygu durumları değerlendirilmelidir. Sonlandırma aşamasında müracaatçının gereksinim duyması durumunda havale edilmesi gerekebilir (Kirst-Ashman ve Hull, 1999).

Planlı müdahale sürecinde belirlenen bağımlılık, akran zorbalığı, temel ihtiyaçlarını karşılayamama gibi ailenin temel sorunlarının çözüme ulaştığı analiz edilmiştir. İlkim'in baş etme becerilerinin geliştiği, sağlıklı akran ilişkileri kurabildiği; babanın ise bağımlılıktan kurtulmasıyla hayatında yeniden çalışmaya başlama gibi olumlu değişimler geçirdiği ve çocuklarıyla sağlıklı ilişkiler geliştirdiği değerlendirilmiş olup bu olumlu değişimlerin kalıcı olabileceği değerlendirilmiştir. Sosyal hizmet uzmanı planlı müdahale sürecinin sonlandırabileceği düşüncesini İlkim ve babaya iletğinde ailenin müdahalenin sonlandırılmasına yönelik duygusal bir tepkilerini gözlemlememiş olup aile üyelerinin olaylara çözüm odaklı bakabildikleri, bu sebeple birbirlerini daha fazla desteklediklerini gözlemlemiştir. Sosyal hizmet uzmanı yaptığı değerlendirmeler sonucunda planlı müdahale sürecini sonlandırmaya uygun bir ortamın oluştuğunu düşünmüştür. Bunun

sonucunda ailenin ve sosyal hizmet uzmanının ortak kararı neticesinde sonlandırma gerçekleşmiştir.

7. İzleme/Takip

Müdahale süreci sonlandırıldıktan sonra planlı müdahale sürecinin son aşaması olan izleme aşaması kapsamında belirli zaman aralıklarında müracaatçının takibi sistematik biçimde yapılmalıdır. Bu takip sonucunda; müracaatçının gelişiminin devam edip etmediği, sosyal işlevsellik düzeyinin düşüp düşmediği, kazandığı yeni becerileri kullanıp kullanmadığı, herhangi bir yönlendirme veya havale yapılmasına gerek olup olmadığı, değerlendirilmelidir (Sheafor ve Horejsi, 2014).

Sosyal hizmet uzmanı aile ile çalışmasını sonlandırdıktan sonra İlkim'in ayda bir kuruma gelmesini talep etmiştir ve iki ayda bir süreyle olmak üzere toplam iki kere aileye haneye ziyareti gerçekleştirmiştir. Buna ek olarak okul psikolojik danışmanı İlkim'in eğitim durumu hakkında bilgi almak amacıyla üç kere telefon görüşmesi yapmıştır. Yapmış olduğu bütün görüşmeler sonucunda aile içerisinde ve okulda çocuklar için herhangi olumsuz bir durumun olmadığını değerlendirmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Yoksulluk, başlangıcı çok eski tarihlere dayanan, nedenleri ve sonuçları bakımından çok boyutlu olan bir kavramdır. Yoksulluğun çocuklar üzerinde sosyal dışlanma, akran zorbalığı, beslenme geriliği, ihmal ve istismar gibi çok olumsuz etkileri bulunmaktadır. Çocukların yoksulluktan bu derecede yoğun etkilenmelerinden dolayı literatürde “çocuk yoksulluğu” diye ayrı bir kavram oluşturulmuştur. Çocuk yoksulluğu çocukların en temel insan hakları kapsamında yer alan ve kişinin yoksulluk döngüsünü kırmak için kullanabileceği en etkili araç olan eğitim hakkına erişememesine neden olmaktadır. Özellikle çocukların eğitim hakkına erişememelerinin temel sebebi; çocuk yoksulluğunun psikososyal boyutu kapsamında yer alan ve çocuğun okula aitliğini azaltan; sosyal dışlanma, akran zorbalığı ve damgalama gibi olumsuz sonuçlarından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda sosyal hizmet uzmanlarının özellikle okul sosyal hizmeti kapsamında mesleki rol ve işlevlerini kullanarak mikro, mezzo ve makro düzeyde gerçekleştirecekleri müdahaleler çocuk yoksulluğunun bireyde yaratmış olduğu hak ihlallerinin ortadan kaldırılmasını sağlayacaktır.

Bu çalışma kapsamında yer alan kurgusal vakada olduğu gibi yoksullukla ve çocuk yoksulluğuyla mücadele ederken sosyal hizmet uzmanının

bütüncül bakış açısıyla birlikte gerçekleştirdiği mikro, mezzo ve makro uygulamalarının oldukça işlevsel olduğu görülmektedir. Vakada sosyal hizmet uzmanının mikro düzeyde gerçekleştirdiği müdahaleler kapsamında; İlkim spora yönlendirilerek akranlarıyla yeni ve sağlıklı ilişkiler geliştirilmesi sağlanmış ve akran zorbalığıyla baş etme becerileri geliştirilmiş, İlkim'in babası AMATEM'e yönlendirilerek bağımlılık sorunuyla ilgili destek almış ve İlkim'in kardeşinin resim kursuna yönlendirilmesi sonucunda psikososyal gelişimine katkı sağlanmıştır. Sosyal hizmet uzmanının mezzo ve makro düzeyde gerçekleştirdiği müdahale kapsamında ise; okulda gerçekleştirilen "Dostluğa Evet, Zorbalığa Hayır!" grup çalışmasıyla akran zorbalığının önüne geçilmiştir. Okulda bir şiddetsiz iletişim atmosferi oluşturmak üzere adımlar atılmıştır.

Çocuk yoksulluğu alanında hazırlanan kurgusal vaka sonucunda, çocuk yoksulluğuyla daha etkin mücadele yürütebilmek adına çeşitli önerilerde bulunulmuştur:

- Çocuk yoksulluğu gibi çok boyutlu bir kavramın çözümü ancak kurumlar arası iletişim, multidisipliner ekip çalışması ve kapsayıcı müdahalelerle sağlanabilir. Bu bağlamda çocukların bireysel, ailesel ve çevresel sorunlarına yönelik etkili uygulamaları olan okul sosyal hizmetinin hayata geçirilerek okullarda sosyal hizmet uzmanları görevlendirilmelidir. Sosyal hizmet uzmanı mesleğinin getirdiği bütüncül bakış açısıyla birlikte çocuk yoksulluğunu kapsayıcı bir biçimde değerlendirip, ona yönelik çok boyutlu müdahaleler gerçekleştirecektir. Okullarda çocuk yoksulluğu alanında çalışan multidisipliner ekibin uyum içerisinde çalışabilmelerini sağlamak adına; okulda görev alan sosyal hizmet uzmanları ile okul psikolojik danışmanlarının mesleki iş birliklerini güçlendirecek uygulamalar yapılması ve buna yönelik bir okul sisteminin oluşturulması önemli olacaktır.
- Çocukların okullarda yaşadığı akran zorbalığını engellemeye yönelik mekanizmalar çalışmamaktadır. Bu durumun önüne geçmek amacıyla kurumların sistemli ve denetlenebilir hale getirilmesi gerekmektedir.
- Çocuk yoksulluğunu önlemeye yönelik mekanizmaların etkin bir biçimde çalışmadığı değerlendirilmektedir. Çocuk yoksulluğunu önleyici yeni ve kapsamlı sosyal politikaların geliştirilmesi gerekmektedir.
- Akran zorbalığını önleyici çalışmalar kapsamında her okulda ilgili konu hakkında uygulamaların ortaya konması teşvik edilmelidir. Bu çalışma

hazırlanırken sosyal hizmet uzmanları ve okul psikolojik danışmanları iş birliği içerisinde olmalıdır.

- Yoksulluk beraberinde ihmali ve istismarı getirebilmektedir. Çocuk ihmali ve istismarının oluşmasını önleyici mekanizmalar ve sosyal politikalar oluşturulmalıdır.
- Çocuğun yoksulluk döngüsünden çıkabilmesinde kullanılacak en önemli araç eğitimidir. Ancak çocuklar çeşitli sebeplerden dolayı en temel insan hakları kapsamında olan eğitim hakkına yönelik hak ihlalleri yaşamaktadırlar. Bunun önüne geçebilmek için işlevsel sosyal politikalar ve önleyici mekanizmalar oluşturulmalıdır.
- Ergenlik çağındaki çocukların, gelişim dönemlerine özgü gereksinimlerinin ebeveynler tarafından bilinmediği görülmektedir. Bunun önüne geçmek amacıyla ebeveynlere çeşitli kamu kuruluşlarınca ergenlik dönemi ve çocukların tüm gelişim dönemlerinin temel özellikleri ve gereksinimleriyle ilgili bilgilendirici konferans veya seminerler düzenlenebilir.
- Ergenlik döneminde ergen için akran ilişkileri çok önemlidir. Okullarda ergenlerin ilişkilerini güçlendirecek çeşitli sosyal, kültürel ve sportif etkinlikler yapılmalıdır.
- Boşanmanın yetişkinler ve çocuklar için yıkıcı sonuçları olabilmektedir. Boşanmanın ardından bireylere yönelik psikososyal, hukuki, ekonomik çeşitli desteklerin verilmesi, olası risklerin tespitine de yardımcı olabilecekken bireylerin boşanmanın ardındaki sürece daha rahat uyum sağlamalarını destekleyecektir.

Doğucan Çatulay

Zilan Uğurlu

Kaynakça

- Aktan, M. C. (2016). Türkiye’de okullarda öğrencilerin karşılaştıkları problemler ve okul sosyal hizmeti. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 2(1), 298-310.
- Atatanır, H. ve Karataş, K. (2019). Yoksulluğa hak temelli yaklaşım. *İnsan & İnsan Bilim Kültür Sanat ve Düşünce Dergisi*, 6(21), 453-475.
- Atik, G. ve Kemer, G. (2008). İlköğretim ikinci kademe öğrencileri arasındaki zorbalığa yordamada problem çözme becerisi, sürekli öfke-öfke ifade tarzları ve fiziksel özyeterliliğin rolü. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (23), 198-206.
- Avşar-Kurnaz, S. (2007). Çocuk yoksulluğu. *Eğitim, Kültür ve Araştırma Dergisi*, 6(1), 47-55.
- Avşar, Z. ve Ögütoğulları, E. (2012). Çocuk işçiliği ve çocuk işçiliğiyle mücadele stratejileri. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 2(1), 9-40.
- Aygen, M. (2016). Türkiye’de yoksulluk ve sosyal yardımlar üzerine: Elazığ örneği. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 4(8), 151-176.
- Bakır, E. ve Kapucu, S. (2017, Ağustos 16). Çocuk ihmali ve istismarının Türkiye’de yapılan araştırmalara yansımaları: Bir literatür incelemesi. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 4(2), 13-24.
- Cıbir, S. E. ve Uğurlu, Z. (2022). Çocuk Yoksulluğu ve İhmali Vakalarına Yönelik Sosyal Hizmet Müdahalesi. Sosyal Hizmette Vaka Yönetimi Çocuk Alanı. (Ed. Z. Uğurlu, M. Çay, U. Yanardağ) İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Çarkıt, E. ve Bacanlı, F. (2020). Okullarda akran zorbalığı: öğretmen görüşlerine göre nitel bir çalışma. *Uluslararası Toplum Araştırmalar Dergisi*, 15(24), 2547-2583
- Çokgezen, M. ve Erdene, O. (2015). Gelişmekte olan ülkelerde yaygın eğitimin yoksulluğu azaltma. *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi*, 19(2), 47-64.
- Dupper, D. (2013). *Okul Sosyal Hizmeti Etkin Uygulamalar İçin Beceri ve Müdahaleler*. (Y. Özkan, & E. Gökçeşlan Çifci, Çev.) İstanbul: Kapital Medya Hizmetleri A.Ş.
- Duyan, V. (2003a). Sosyal hizmetin işlev ve rolleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 14(2), 1-22.
- Duyan, V. (2003b). Aileye yönelik planlı müdahale sürecinin aşamaları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 14(1), 41-61.
- Erkul, E. ve Demir-Erkul, F. (2019). “Neoliberal politika çerçevesinde Türkiye ve Şili’ye ilişkin gelir dağılımı ve yoksulluk istatistiklerinin incelenmesi”, *Sosyoekonomi*, 27(39), 11-38.
- Eryılmaz-Ballı, F. ve Kartal, S. (2020). Okul terki araştırmaları sistematik bir analiz çalışması. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 257-278.
- Gültekin, T. ve Sezer, S. (2017). Engelli ailelerinin yaşadıkları sosyal ve ekonomik sorunlar. *Aydın İktisat Fakültesi Dergisi*, 2(2), 81-100.
- Günaydın, D. (2020). Yoksulluk damgalama ve utanma: Sosyal yardım ağı çerçevesinde bir araştırma. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 20(49), 837-860.
- Günaydın, D. (2021). Yoksulluğun çocuklar üzerindeki etkileri: Nesiller arası yoksulluk döngüsünü kırmak için yaklaşımlar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (41), 155-183.
- Kaya, S. (2018). Çocuk yoksulluğu: Türkiye’de mevcut durum analizi ve ülke örnekleriyle karşılaştırma. Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Zonguldak <https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/254771?show=full>
- Keçeci, G. (2017). Makro sosyal hizmet uygulamasında kullanılan modeller, teknikler ve sosyal hizmet uzmanlarının rolleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 28(1), 187-201.
- Kılıç-Ceyhan, E. ve Özbesler, C. (2021). Anne baba ve ergenlerin gözüyle okul sosyal hizmet uygulamalarına duyulan ihtiyacın belirlenmesi. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(Eğitim Bilimleri Özel Sayısı) 4428-4452.

- Kınacı, Ş. N. (2020). Çocuk yoksulluğu. *Journal of Social Sciences and Humanities*, 4(2), 81-87.
- Kirst-Ashman, K. ve Hull, G. H. (1999). *Understanding Generalist Practice*. Chicago: Nelson- Hall Publishers.
- Konuk-Şener, D. ve Ocakçı, A. F. (2014). Yoksulluğun çocuk sağlığı üzerine çok boyutlu Etkileri. *E Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 13(1), 58-68.
- Kudubeş, İ. E., Akdeniz-Kudubeş, A. ve Bektaş, M. (2017). Küreselleşmenin yarattığı yoksulluk: çocuk yoksulluğu. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 14(1), 79-85.
- Özpolat, A. O. ve Aktuna, E. (2023). Türkiye’de çocuk yoksulluğuna ilişkin bir değerlendirme. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AEÜSBED)*, 9(1), 204-223.
- Sheafor, B. ve Horejsi, C. (2014). *Sosyal Hizmet Uygulaması: Temel Teknikler ve İlkeler*. (D. B. Çiftçi, Çev.) Ankara: Nika Yayınevi.
- Şahin, S. ve Çokover-Özçelik, Ç. (2016). Ergenlik dönemi ve sosyalleşme. *Cumhuriyet Hemşirelik Dergisi*, 5(1), 42-49.
- Şahin-Taşğın, N. (2017). *Yoksulluk İnsan Hakları ve Sosyal Hizmetler*. Ankara: Nika Yayınevi.
- Turan, N. (2009). *Sosyal Kişisel Çalışma: Birey ve Aileler İçin Sosyal Hizmet*. (V. Duyan, Dü.) Ankara: Aydınlar Matbaacılık.
- Uğurlu, Z. (2022). Toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin çocuğa yansımaları: Çocuk istismarı. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 160-174.
- Yaşar, R. (2016, Haziran 24). Yoksulluk, akademik başarı ve kültürel sermaye ilişkisi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 202-237.
- Zastrow, C. (2015). *Sosyal Hizmete Giriş*. Ankara: Nika Yayınevi.